АНАЛІЗ ІНФРАСТРУКТУРИ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

ANALYSIS OF INFRASTRUCTURE OF THE MARKET OF EDUCATIONAL SERVICES OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN UKRAINE

УДК 338.46
https://doi.org/10.32843/infrastruct36-52

Мангушев Д.В.
к.е.н., доцент,
доцент кафедри маркетингу,
менеджменту та підприємництва
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна
Сіладі К.Б.
студентка
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна

У статті розглянуто інфраструктуру ринку освітніх послуг закладів вищої освіти в Україні. Розглянуто визначення терміна «освітня послуга» за думкою кількох авторів та надано узагальнене визначення автора. Надано класифікацію освіти та визначення освітнього процесу в Україні відповідно до Закону України «Про вищу освіту». Визначено тенденції розвитку ринку освітніх послуг в Україні. Розглянуто динаміку кількості закладів вищої освіти в Україні та їхню регіональну структуру. Окрім цього, у статті розглянуто динаміку кількості студентів закладів вищої освіти України, а також кількість прийнятих та випущених студентів. Також був проведений SWOT-аналіз закладів вищої освіти України, у результаті якого були визначені їхні сильні та слабкі сторони, а також можливості та загрози. На основі отриманих результатів були надані рекомендації щодо уникнення можливих загроз та усунення наявних проблем в інфраструктурі ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України.
Ключові слова: *інфраструктура, освітня послуга, заклад вищої освіти, освіта, динаміка.*

В статье рассмотрена инфраструктура рынка образовательных услуг высших учебных заведений в Украине. Рассмотрено определение термина «образовательная услуга» по мнению нескольких авторов и предоставлено обобщенное определение автора. Предоставлена классификация образования и определение образовательного процесса в Украине в соответствии с Законом Украины «О высшем образовании». Определены тенденции развития рынка образовательных услуг в Украине. Рассмотрена динамика количества высших учебных заведений в Украине и их региональная структура. Кроме этого, в статье рассмотрена динамика количества студентов высших учебных заведений Украины, а также количество принятых и выпущенных студентов. Также был проведен SWOT-анализ высших учебных заведений Украины, в результате которого были определены их сильные и слабые стороны, а также возможности и угрозы. На основе полученных результатов были даны рекомендации по предотвращению возможных угроз и устранению существующих проблем в инфраструктуре рынка образовательных услуг высших учебных заведений Украины.
Ключевые слова: *инфраструктура, образовательная услуга, высшее учебное заведение, образование, динамика.*

The issue of higher education today is quite complicated because not everyone has the great desire and ability to spend four or even more years at the university or academy. Current trends in the educational services market reflect transient changes in both market infrastructure and consumer demand, suggesting that a systematic analysis of key market indicators is simply necessary to support and promote higher education among future higher education recipients in Ukraine. The article analyzes the infrastructure of the market of educational services of higher education institutions in Ukraine. On the basis of the processed material several definitions of the term "educational service" have been considered and a generic definition of the authors has been provided. The classification of education on various factors and the definition of the educational process in Ukraine in accordance with the Law of Ukraine "On Higher Education" is also provided. The tendencies of the development of the market of educational services in Ukraine are determined as well. The dynamics of the amount of the institutions of higher education in Ukraine and their growth rates and their regional structure are considered for the period from 2010 to 2019, namely, the areas where the largest number of higher education institutions across Ukraine are located. In addition, the article examines the dynamics of the number of students of institution of higher education in Ukraine, as well as the number of admitted and graduated students for the period from 2010 to 2019. The tendencies of development of the infrastructure of the market of educational services of Ukraine are determined on the basis of the obtained results of the analysis. A SWOT analysis was also conducted of institutions of higher education of Ukraine, which identified their strengths and weaknesses, opportunities and threats. On the basis of the obtained results, the recommendations were made on avoiding possible threats and eliminating the existing problems in the infrastructure of the market of educational services of higher education institutions in Ukraine.
Key words: *infrastructure, educational service, institution of higher education, education, dynamics.*

Постановка проблеми. Сьогодні отримання освіти є невід'ємною частиною людського життя через постійний розвиток інформаційно-інноваційних технологій та постійне підвищення вимог до вмінь та навичок людей як фахівців у тій чи іншій галузі. Система освітніх послуг сьогодні повинна забезпечувати майбутніх спеціалістів знаннями, на основі яких розвиватимуться їхні вміння та компетенції. Для реалізації цієї мети необхідна наявність високорозвиненої інфраструктури освітніх послуг.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання освіти та освітніх послуг у своїх працях досліджували такі вчені, як: Я. Болюбаш, Н. Верхоглядова, В. Вознюк, Г. Дмитренко, С. Каламбет, А. Сміт, Г. Балихін, П. Лоранж та інші.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сучасного стану інфраструктури ринку освітніх послуг закладів вищої освіти в Україні. Зокрема, є необхідним визначення тенденцій розвитку цього ринку, а також аналіз основних показників. На основі отриманих результатів стане можливим надання рекомендацій щодо удосконалення подальшого функціонування ринку освітніх послуг в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні ринок освітніх послуг є обов'язковим елементом будь-якої національної економічної системи, завдяки якому формуються передумови становлення інформаційно-енергетичного ресурсу нації. Товаром на цьому ринку виступає

освітня послуга. Розглянемо декілька визначень цього терміна (рис. 1).

Отже, освітня послуга – це специфічне економічне благо, що надається для задоволення освітніх потреб людей, які є цікавими з погляду суспільства й окремих індивідів, для їх подальшого використання у професійній діяльності.

Класифікація освіти наведена в Законі України «Про вищу освіту» [5] і включає в себе такі класифікації:

1. За структурою (дошкільна, загальна середня, позашкільна, професійно-технічна, вища, післядипломна освіта, аспірантура, докторантура, самоосвіта).

2. За освітньо-кваліфікаційним рівнем (кваліфікований робітник, молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр).

3. За рівнем наукового ступеня (кандидат наук, доктор наук).

4. За тривалістю надання послуги (навчання) (довгострокова, середньострокова, короткострокова);.

5. За формами надання основних освітніх послуг (денна, вечірня, заочна, дистанційна, екстернатна) тощо.

Визначення освітнього процесу наведено в Законі України «Про вищу освіту» [5], в якому зазначається, що освітній процес є інтелектуальною, творчою діяльністю у сфері вищої освіти і науки, що проводиться у вищому навчальному закладі (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості.

На сучасному етапі розвиток ринку освітніх послуг має певні тенденції (рис. 2).

Швидкий розвиток інформаційних та комунікаційних технологій майже повністю знищив кордони в обміні освітньою інформацією, що сприяє розвитку глобальної бази світових наукових ресурсів. На основі цього для вітчизняних закладів вищої освіти (ЗВО) відкриваються нові можливості для утворення великої кількості кластерів, які формуються ізольованими від великих навчальних центрів ЗВО.

У ЗВО України вже кілька років спостерігається тенденція застосування прогресивних форм та методів оцінювання знань, зокрема для студентів це використання кейсів, а в більш глобальному масштабі – використання тестових завдань.

Окрім цього, важливим є те, що зараз кожного студента розглядають як окрему особистість, а не як частину колективу. Такий підхід до роботи унеможливлює стандартизацію та централізацію у навчальному процесі.

Постійне зростання кількості іноземних студентів підтверджує факт збільшення попиту на міжнародні освітні послуги, що робить диверсифікацію освіти край необхідною.

Сьогодні спостерігається зменшення кількості закладів вищої освіти не тільки в Україні, а й у всьому світі, що пояснюється створенням освітніх транснаціональних корпорацій.

Розглянемо динаміку кількості ЗВО в Україні за період 2010–2019 рр. (рис. 3).

Найбільший темп зростання спостерігається у 2017/18 навчальному році, і це єдиний рік, який має позитивне значення приросту, що становить 0,61% (4 ЗВО). Більшу частину ЗВО протягом усього періоду становлять коледжі, технікуми та училища, водночас університети, академії та інститути поступаються у кількості.

Розглянемо кількість ЗВО на початок 2018/19 навчального року за регіонами (рис. 4).

З рис. 4 стає зрозумілим, які саме області сьогодні мають найбільшу кількість ЗВО в Україні. Частка ЗВО Дніпровської, Харківської областей та м. Києва у загальній кількості коледжів, технікумів та

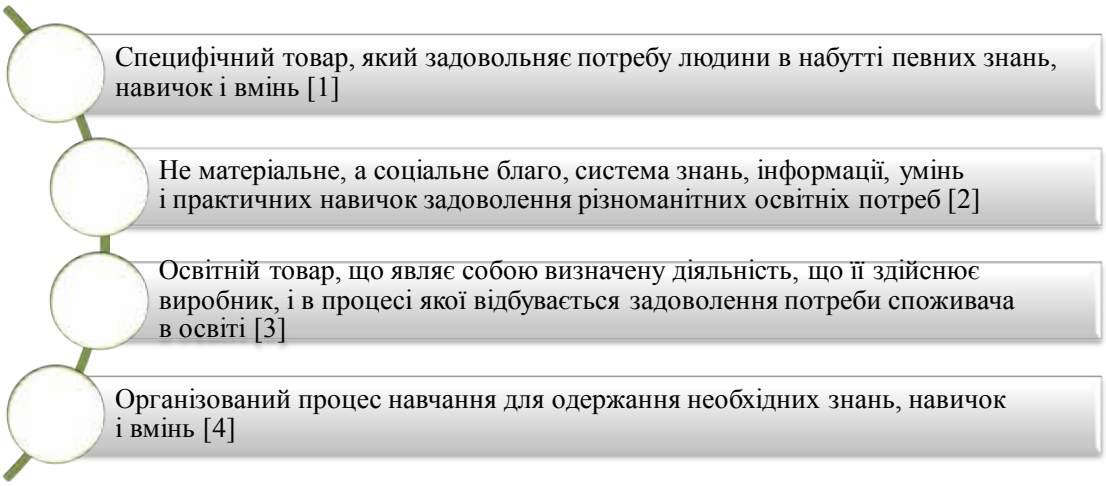

Рис. 1. Визначення терміна «освітня послуга»

Джерело: розроблено авторами на основі [1; 2; 3; 4]

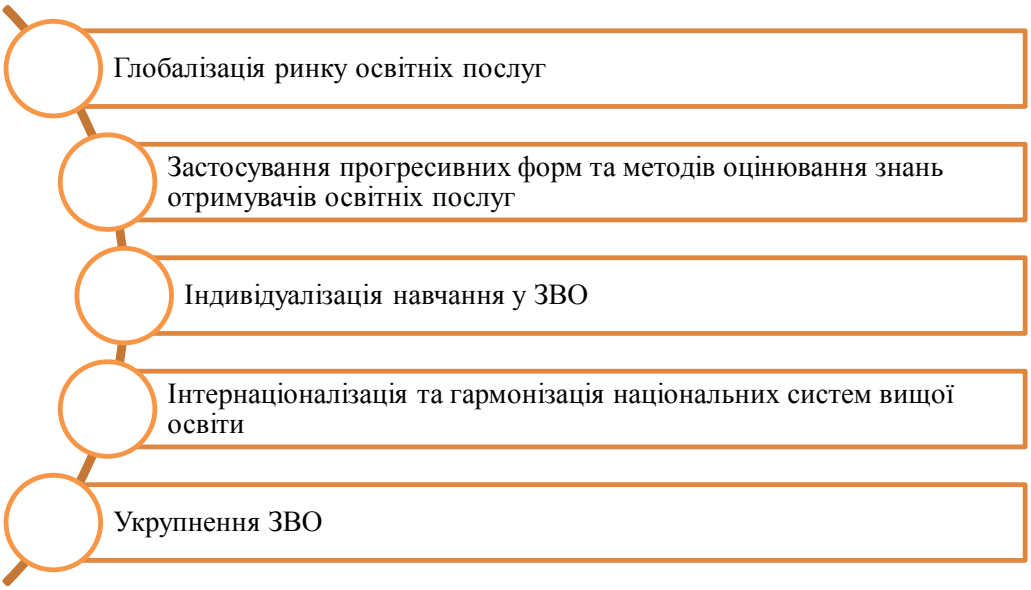

Рис. 2. Тенденції розвитку ринку освітніх послуг в Україні

Джерело: розроблено авторами на основі [6]

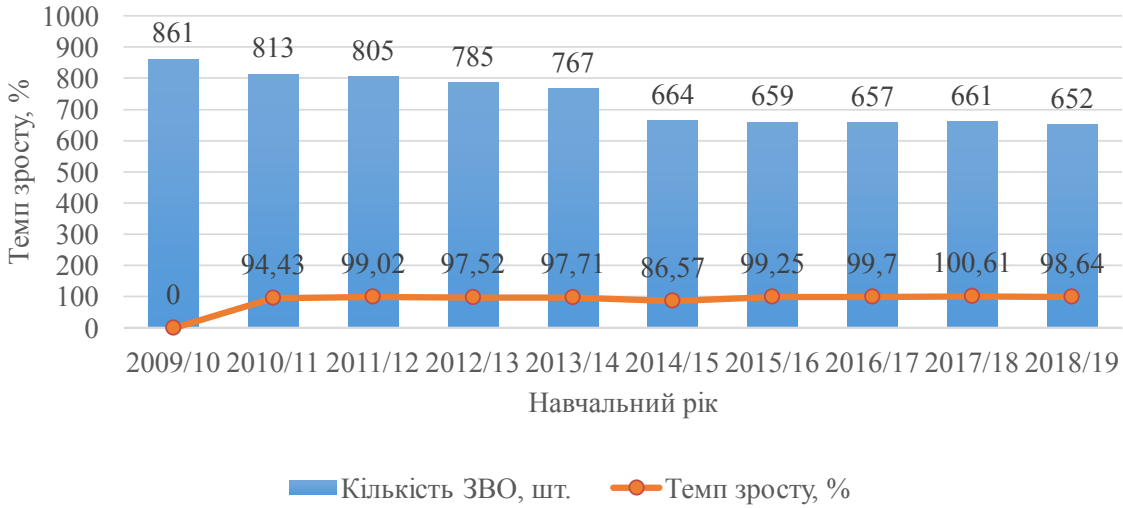

Рис. 3. Темпи зростання кількості ЗВО в Україні за 2009–2019 рр.,%

Джерело: розроблено авторами на основі [7]

училищ по всій Україні становить по 8%. На другому місці перебуває Львівська область із часткою 6%. І остання область, яка має частку 5%, – Одеська.

Аналогічна ситуація спостерігається і у регіональній структурі університетів, академій та інститутів. Частка м. Києва становить 24%, Харківської області – 12%. Частки Дніпропетровської, Львівської та Одеської областей становлять відповідно 9%, 8,5 та 7%.

Наступним елементом ринку освітніх послуг є студенти, які є головними споживачами освітніх послуг та від яких залежить рівень ефективності функціонування ЗНО в країні. Динаміку кількості студентів у ЗВО України за 2009–2019 рр. наведено на рис. 5.

З рис. 5 помітна тенденція до зменшення кількості студентів у ЗВО України. Найбільший темп зростання спостерігається у 2018/2019 навчальному році і становить 98,84%. Таке явище також пов'язане зі скороченням ЗВО через їхнє укрупнення.

Також для розуміння ефективності діяльності ЗВО України розглянемо динаміку прийнятих і випущених студентів (табл. 1).

Починаючи із 2010/11 навчального року спостерігається тенденція до зменшення кількості студентів, які були прийняті до ЗВО України та були випущені з них. Найбільший темп приросту прийнятих студентів був у 2012/13 навчальному році і становив 4,48% (18,33 тис. осіб). Крім цього, 3,1% приросту спостерігається у 2017/18 навчальному році (9,72 тис. осіб).

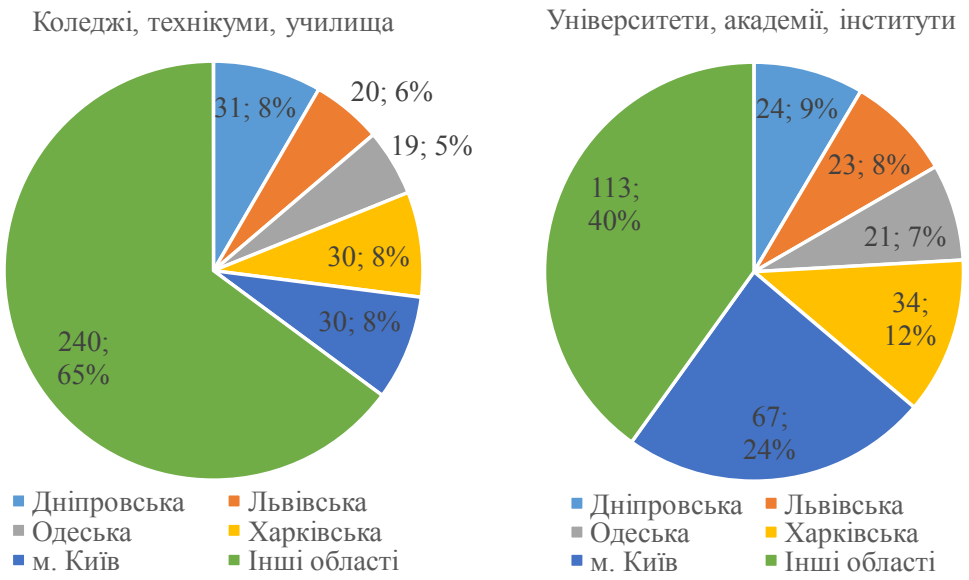

Рис. 4. Кількість ЗВО в Україні за 2018/19 навчальний рік, шт.

Джерело: розроблено авторами на основі [7]

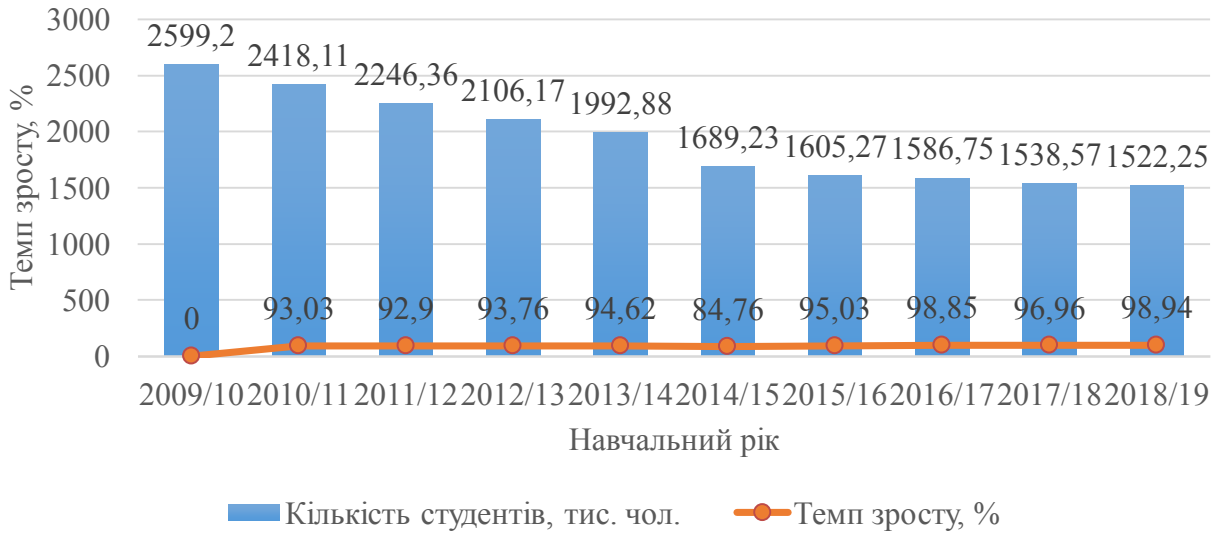

Рис. 5. Темпи зростання кількості студентів у ЗВО в Україні за 2009–2019 рр.,%

Джерело: розроблено авторами за джерелом [7]

Позитивне значення приросту студентів, яких було випущено із ЗВО України, спостерігається лише у 2017/18 навчальному році і становить 8,91%, тобто 34,46 тис. осіб. Узагальнюючи отримані результати, можна казати про те, що популярність отримання вищої освіти значно впала. Це пояснюється не тільки впливом економічних та політичних факторів, але й тим, що сьогодні відбувається переоцінка поглядів щодо корисності вищої освіти взагалі.

Для визначення та оцінки реального рівня конкурентоспроможності підприємства чи організації застосовують SWOT-аналіз. У нашому разі SWOT-аналіз – це аналітичний інструментарій для визначення стратегії розвитку ЗВО [8]. Вперше термін SWOT-аналізу був використаний у 1963 році К. Ендрюс, а професор Heinz Weihrich вважав матрицю SWOT основою систематичного аналізу, який полегшує зіставлення зовнішніх загроз та можливостей із внутрішніми слабкостями і силами організації [9]. Серед вітчизняних учених високу значущість SWOT-аналізу відзначила З.Є. Шершньова [10].

Розглянемо результати SWOT-аналізу ЗВО України, що наведені у табл. 2.

Для вирішення вже наявних недоліків та для уникнення можливих загроз необхідно вжити таких заходів:

1. Диверсифікувати освітні продукти.
2. Виводити на ринок нові навчальні спеціальності.
3. Налагоджувати відносини з вітчизняними роботодавцями.

Таблиця 1

Кількість прийнятих та випущених студентів ЗВО України за 2010–2019 рр.

Навчальний рік	Прийнято, тис. осіб	Темп зросту, %	Випущено, тис. осіб	Темп зросту, %
2010/11	506,49	–	636,29	–
2011/12	409,54	80,86	609,03	95,72
2012/13	427,87	104,48	595,25	97,74
2013/14	428,36	100,11	560,38	94,14
2014/15	361,11	84,30	484,48	86,46
2015/16	323,06	89,46	447,41	92,35
2016/17	313,86	97,15	386,67	86,42
2017/18	323,58	103,1	421,13	108,91
2018/19	310,33	95,91	412,91	98,05

Джерело: розроблено авторами на основі [7]

Таблиця 2

SWOT-аналіз ЗВО України

Сильні сторони (strengths)	Слабкі сторони (weaknesses)
1. Наявність чітко визначених місії та цілей діяльності. 2. Створення нових спеціальностей через розвиток галузевих перспектив. 3. Високий рівень наукового потенціалу. 4. Налагоджені міжнародні науково-освітні зв'язки. 5. Ефективна маркетингова політика.	1. Вузький спектр освітніх продуктів. 2. Низький рівень оплати праці науково-педагогічних працівників. 3. Недостатній рівень фінансування. 4. Відсутність мотиваційних механізмів наукової діяльності. 5. Нестача комп'ютерних технологій та погане методичне забезпечення навчального процесу.
Можливості (opportunities)	**Загрози (threats)**
1. Отримання держзамовлень на підготовку спеціалістів. 2. Розширення напрямів підготовки фахівців. 3. Багатоканальне фінансування. 4. Автономність ЗВО. 5. Використання сучасних інформаційних технологій.	1. Поява зарубіжних конкурентів. 2. Економічна та політична ситуація в країні. 3. Зниження якості шкільної освіти. 4. Зміна ситуації на ринку праці. 5. Відсутність державної стратегії щодо розвитку сфери освіти.

Джерело: авторська розробка

4. Змінити перерозподіл бюджету на користь оновлення матеріально-технічної бази ЗВО.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, сьогодні інфраструктура ринку освітніх послуг ЗВО в Україні має високий рівень розвитку, незважаючи на наявні проблеми та загрози. Хоча значущість вищої освіти ставиться під сумнів, кількість студентів все одно вражає. За правильної побудови стратегії розвитку ЗВО та достатнього фінансування з боку держави інфраструктуру цього ринку можливо вивести на значно вищий рівень, що дасть змогу не тільки конкурувати із зарубіжними ЗВО у всьому світі, а й створити нове джерело надходжень до бюджету країни.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Оболенська Т.Є. Маркетинг освітніх послуг: вітчизняний і зарубіжний досвід: [монографія]. Київ, 2001. 208 с.

2. Ніколаєнко С. Якість вищої освіти в Україні – погляд у майбутнє. *Вища школа:наук.-практ. видання*. 2006. № 2. С. 3–22.

3. Огаренко Т.Ю. Аналіз особливостей попиту на освітні послуги з метою прогнозування. *Вища школа: наук.-практ. видання*. 2009. № 10. С. 86–98.

4. Александров В. Освітня послуга: суть та моделі якості. *Освіта і управління*. 2006. № 1. С. 156–164.

5. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. №1556-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (дата звернення: 17.10.2019).

6. Naidoo V.A. An Analysis of Ownership Forms in Offshore Higher Education Markets: A Recourse-based Perspective. A Thesis Submitted to the Victoria University of Wellington in Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy in International Business. Wellington, 2010. 519 p.

7. Державна служба статистики України. Київ, 2019. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/ (дата звернення: 17.10.2019).

8. Gilbert A. Churchill, Tom J. Brown Basic Marketing Research. Boston: Cengage Learning, 2005. 738 p.

9. Weihrich H. A Tool for Situational Analysis. *Long Range Planning.* 1982. Vol. 15, № 2. P. 54–66.

10. Шершньова З.Є. Стратегічне управління: підручник. К.: Либідь, 2004. 699 с.

REFERENCES:

1. Obolenska T.Ye. (2001) Marketynh osvitnikh posluh: vitchyznianyi i zarubizhnyi dosvid: monohrafiia [Marketing of educational services: domestic and foreign experience: monograph]. Kyiv. 208 p. (in Ukrainian)

2. Nikolaienko S. (2006) Yakist vyshchoi osvity v Ukraini – pohliad u maibutnie [The quality of higher education in Ukraine is a look into the future]. *Vyshcha shkola:nauk.-prakt. vydannia.* vol. 2. pp. 3–22. (in Ukrainian)

3. Oharenko T.Yu. (2009) Analiz osoblyvostei popytu na osvitni posluhy z metoiu prohnozuvannia [Analysis of demand for educational services for forecasting purposes]. *Vyshcha shkola:nauk.-prakt. vydannia.* vol. 10. pp. 86–98. (in Ukrainian)

4. Aleksandrov V. (2006) Osvitnia posluha: sut ta modeli yakosti [Educational service: the essence and models of quality]. Osvita i upravlinnia. vol. 1. pp. 156–164. (in Ukrainian)

5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014) Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» vid 1 lypnia 2014 roku №1556-VII [The Law of Ukraine "On higher education"]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (accessed 17 October 2019). (in Ukrainian)

6. Naidoo V.A. (2010) An Analysis of Ownership Forms in Offshore Higher Education Markets: A Recourse-based Perspective. A Thesis Submitted to the Victoria University of Wellington in Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy in International Business. Wellington. 519 p.

7. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Kyiv. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/ (accessed 17 October 2019).

8. Gilbert A. Churchill, Tom J. (2005) Brown Basic Marketing Research. Boston: Cengage Learning. 738 p.

9. Weihrich H. (1982) A Tool for Situational Analysis. *Long Range Planning.* Vol. 15, № 2. P. 54–66.

10. Shershnova Z.Ye. (2004) Stratehichne upravlinnia: pidruchnyk [Strategic Management: A Textbook]. Kyiv: Lybid. 699 p. (in Ukrainian)

Mangushev Dmitry
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Marketing, Management and Entrepreneurship
V.N. Karazin Kharkiv National University
Siladi Kristina
Student
V.N. Karazin Kharkiv National University

ANALYSIS OF INFRASTRUCTURE OF THE MARKET OF EDUCATIONAL SERVICES OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN UKRAINE

The purpose of the article. With the rapid development of technology and the emergence of innovation, there is a constant increase in the level of requirements for knowledge and skills of specialists in different professions. Therefore, it becomes necessary to study the infrastructure of the educational services market in Ukraine and its main elements. By analyzing the infrastructure of this market, it is possible to improve the activities of higher education institutions in order to improve the quality of services provided, and the entry of domestic higher education institutions into the world market for educational services by eliminating existing problems and avoiding potential threats. The issue of analyzing the market for educational services in Ukraine remains relevant because of constant changes and updates to standards.

Methodology. The theoretical and methodological basis of the study is fundamental principles of modern economic theory, the scientific work of scientists. During the research, the following methods were used: graphic (for visual presentation of search results); analytical and technological (for systematization of the concise presentation of the obtained results).

Results. During the analysis of the infrastructure of the market of educational services in Ukraine, the tendencies of development of this market were defined, the terms "educational service" and "educational process" were defined. In addition, a classification of education by various factors has been provided for a clearer understanding of the topic. Statistical analysis was also conducted, in particular the dynamics of the number of higher education institutions and their regional structure. The number of students, including the number of admitted and graduated students across Ukraine, was analysed. Subsequently, a SWOT analysis was conducted, which resulted in the identification of the strengths and weaknesses of higher education institutions in Ukraine, as well as their opportunities and threats. Based on the results obtained, recommendations were made to improve the infrastructure of educational services market in Ukraine and to improve the quality of education and interest consumers in higher education.

Practical implications. Let us pay attention to the fact that the importance of higher education is being called into question today, so a constant analysis of the situation in the educational services market is simply necessary. Keeping track of changes in infrastructure and current trends in the educational services market allow not only service consumers to draw conclusions about future actions, such as the choice of future professions, but also the state to develop a strategy for further development of this market.

Value / originality. In our work, we have analyzed the current state of the infrastructure of the educational services market in Ukraine, which makes it possible to improve the quality of educational services and to enter the global market for educational services and become competitive in this field.